

AZERBAIJAN-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ENERJİ FAKTÖRÜ

Dr. Elşen MEMMEDLİ

Özet

Stratejik enerji kaynaklarına sahip olan Azerbaycan ve özellikle Hazar Havzası, Avrupa Birliği'nin ulusal güvenlikle eş değer tuttuğu, enerji arz güvenliğinin sağlanması açısından jeopolitik kilit konuma sahip olan alternatif bir coğrafi mekandır. Bu bölge, aynı zamanda Avrupa Birliği'nin enerji ithalatı bakımından Rusya'ya olan aşırı bağımlılığının ortadan kaldırılması için alternatif taşıma güzergahı özelliğini de bulundurmaktadır. Bağımsızlığını tekrar kazandıktan sonra Azerbaycan'ın siyasi ve ekonomik ilişkilerinin geliştirdiği küresel güç merkezlerinden biri de Avrupa Birliğidir. Bağımsızlığının ilk yıllarında Azerbaycan'da siyasi ve ekonomik istikrarsızlık yaşanmaktaydı. Bu istikrarsızlığı giderilmesinde Avrupa Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesine daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle AB ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler TASİC, TRACECA, İNOGATE ve ECHO gibi programları çerçevesinde geliştirilmiştir. Azerbaycan-AB ilişkilerinin geliştirilmesinde en önemli neden Azerbaycan'ın sahip olduğu enerji kaynaklarıdır. Şöyle ki, AB enerji güvenliğini sağlamak için Rusya olan bağımlılığını azaltmaya ve kaynak çeşitlendirmesine gitmektedir. Bu nedenle de AB Azerbaycan ile olan enerji işbirliğine önem vermektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Azerbaycan'ın enerji potansiyelini ortaya koyarak, bu aktörün AB'nin enerji güvenliğinin sağlanmasına etkisini araştırmaktır. Bu makalede Azerbaycan-AB ilişkilerinde enerji faktörü ve Avrupa'nın enerji güvenliğinde Azerbaycan'ın rolüne değinilmiştir. Karşılaştırma ve istatistik verilerin analizi yöntemini esas alan araştırmanın temel sonucu olarak Azerbaycan'ın AB'ye yönelik izlediği politikada enerji faktörün önemli olması, AB'nin enerji güvenliğinde de Hazar Havzası'nın enerji kaynaklarına olan ihtiyacın yüksek olması sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan-Avrupa Birliği İlişkileri, Enerji, Enerji Güvenliği, Dış Politika.

THE ENERGY FACTOR IN AZERBAIJAN-EUROPEAN UNION RELATIONS

Abstract

Azerbaijan, which has a strategic energy sources and especially the Caspian Basin is alternative venue that has a geographic geopolitical lock position that in terms of ensuring the national security of the European Union to hold the equal to energy supply security. This region has also an alternative transport route feature in terms of the EU's energy imports for the elimination of excessive dependence on Russia. After regaining independence, one of the global power centers, which Azerbaijan has evolved its political and economic relations with, was the European Union. Political and economic instability was dominating in Azerbaijan throughout the first years of its sovereignty. Development of relations with the European Union was needed vastly in order to overcome this situation. In particular, relations between the EU and Azerbaijan have been improved within the framework of programs, such as TASİC, TRACECA, İNOGATE and ECHO. The most essential reason for the advancement of Azerbaijan-EU relations is the energy resources that Azerbaijan has. That is, the EU is going to reduce dependence from Russia, as well as diversify its resources so that to provide energy security. Therefore, the EU attaches importance to energy cooperation with Azerbaijan. The main purpose of this study is investigate the effect of these actors to ensure the European Union's energy security by proving the energy potential of Azerbaijan. Energy factor in Azerbaijan-European Union relations and the role of Azerbaijan in European energy security was referred in this article. As the main result of the research based on the research method with comparison and statistical data the importance of energy factor in the policy of Azerbaijan intended for European Union and EU's high need for the Caspian Sea energy resources was concluded.

Keywords: Azerbaijan-European Union Relations, Energy, Energy Security, Foreign Policy.

GİRİŞ

Günümüzde enerji kaynaklarının önemi giderek artmakta, hızla büyüekte olan dünya ekonomisi bu kaynaklara her zaman olduğundan daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Öyle ki, günümüzde stratejik enerji kaynakları küresel jeopolitik duruma etki eden faktörlerden biri haline gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak zengin enerji kaynaklarına sahip ülkeler ekonomik ve jeopolitik açıdan kilit konuma gelmektedirler.

Doğal enerji kaynakları zenginliği ile Azerbaycan Cumhuriyeti bu faktörü bağımsızlığının korunması ve güçlendirilmesi, ulusal çıkarlarının geliştirilmesi adına etkili bir biçimde kullanmaktadır. Dünyanın gelişmiş güç merkezleri (ABD, Avrupa Birliği ülkeleri, Çin, Japonya vd.) enerji kaynaklarına erişebilmek ve kendi enerji güvenliklerini sağlamak amacıyla güvenilir ihraç güzergâhları geliştirmeye başlamışlardır. Böyle bir ortamda bağımsızlığını yeni kazanmış Azerbaycan için temel hedeflerden biri de enerji kaynaklarının işletilmesi ve hidrokarbon rezervlerinin ülkenin çıkarlarına uygun şekilde dünya piyasasına ulaştırılması olmuştur.

ENERJİ GÜVENLİĞİ

Sahip olunan kaynakların pazarlanması konusunda devletler arasında sıkı bir rekabet yaşanmaktadır. Enerjinin sadece devlet kasalarını dolduran ekonomik bir araç olarak görülmesi de mümkün değildir. Enerji kaynaklarının fiyatlandırılması, uzun vadeli anlaşmalara ulaşma hedefi, enerji geçiş güzergahlarının belirlenmesi sadece enerji kaynaklarının getirdiği gelirlerle, başka bir ifadeyle ekonomik değere ilintili değildir. Devletlerin izledikleri dış politikanın temel esaslarına, devletlerin kısa, orta ve uzun vadedeki çıkarlarına, uluslararası ortamda meydana gelen gelişme ve karar alıcıların yaklaşımlarına bağlı olarak enerji politikaları şekillenmekte, dolayısıyla ekonomik boyutunun yanı sıra, enerji politikaları stratejik ve politik boyutlar kazanmaktadır. Örneğin, enerji ihracatçısı devletler politik ve stratejik çıkarları gereği, ekonomik kayıpları olsa dahi, enerjiyi bir tehdit aracı olarak kullanarak bu çıkarlarını sağlayacak politikalar izlemektedir. Böyle bir durumda, enerji ihracatçısı devletler avantajlı konumlarını kullanmış olmaktadır. Çünkü artan tüketime karşılık kaynaklar sınırlı kalmakta ve tüketici ülkelerin üretici ülkelere bağımlılığı artmaktadır. Simonov'un (Simonov 2006: 122-123) ifadesiyle, mevcut kaynakların azalmasına karşılık artan talep nedeniyle, devir ihracatçı ülkelerin devridir.

Enerji politikalarının belirlenme süreçlerini etkileyen bir diğer önemli faktör ise aktör yapısıdır. Enerji politikaları çok aktörlü bir yapıda belirlenmektedir. Devletin dış politikasını belirleyen temel aktörlerin dışında enerji şirketleri de karar alma süreçlerine dahil olmaktadır. Çünkü ortaya konacak yüksek maliyetli projelerin karşılanması için devletlerin bütçelerinden ayrılan paylar yeterli olmamakta, gerekli yatırımların yapılması, uzman ve teknoloji ihtiyacının karşılanması, ancak güçlü sermaye yapısına sahip şirketlerin katkıları ile mümkün olmaktadır. Bu, aktör yapısında çeşitlemeye neden olduğu gibi, karar alma aşamasında farklı çıkarlar ortaya çıkması nedeniyle süreçlere dahil olan şirketler ile diğer aktörler arasında çatışmalara neden olmaktadır.

Devletlerin ulusal güvenlikleri ile enerji güvenlikleri arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle günümüzde gerek uluslararası gerekse ulusal çevrede üzerinde konuşulan temel konuların başında enerji güvenliği gelmektedir (Sevim, 2009). Günümüzde uygulanan enerji politikaları ve arz güvenliği gibi konularda yapılan

değerlendirmelerde mevcut enerji rezervlerinin coğrafi dağılımlarından, üretim maliyetlerine, taşıma güzergahlarından talep artış eğilimlerine, büyük enerji tüketicilerinin ithalat bağımlılıklarından bu kaynakları temin edebilmek için geliştirilen güvenlik ve askeri doktrinlere kadar birçok konunun birarada incelenmesi gerekmektedir. (Pamir, 2007) Enerji güvenliği kavramını incelediğimiz zaman kabul görmüş olan iki farklı yaklaşımın olduğunu görmekteyiz. Birinci yaklaşım daha çok enerjiye, diğer yaklaşım ise daha çok güvenliğe ağırlık vermektedir. Enerji ağırlıklı yaklaşımın enerji güvenliğine verdiği tanım enerji kaynaklarının bulunabilirliği, erişilebilirliği ve kabul edilebilirliği kavramlarını içine almaktadır. Güvenlik ağırlıklı enerji güvenliği tanımında ise enerji arama, üretme, geliştirme, taşıma, pazarlama ve tüketim aşındaki tesislerin her türlü saldırıya karşı fiziki olarak korunması anlamını içermektedir. (Ediger, 2007) Bu yaklaşımlar kapsamında enerji ağırlıklı enerji güvenliği kavramının tanımı değişik şekillerde ifade edilebilmektedir. Bu ifadelerden bazıları aşağıdadır;

Enerjinin sürekli olarak istikrarlı, güvenilir ve çeşitli kaynaklardan gerekli miktarlarda ve uygun fiyatlarla sağlanması ve yüksek verimlilikle tüketilmesi,
Gerekli miktarlardaki enerji rezervlerine, uygun fiyat ve istikrarlı bir kaynaktan, fiili olarak hiçbir tehdit altında olmayan taşıma güzergahları vasıtasıyla ve adil dağılım çerçevesinde erişilebilmesi,
Dünyadaki mevcut enerjinin akılcı ve tasarruflu kullanılması,
Ekonominin ihtiyacı duyduğu enerji hizmetlerinin devamlı olarak bulunabilmesi diye tanımlanabilir. (Sevim, 2009)

Avrupa Komisyonu tarafından enerji güvenliği kavramı “Stratejik stokların korunması veya ekonomik şartlar için yeterli olmayan ulusal kaynakların yetersizliği yüzünden gelecekte önemli oranda sorun teşkil edecek enerji ihtiyacına karşı, ulaşılabilir ve istikrarlı dış kaynakları sağlama becerisi” olarak ifade edilmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından verilen bu tanımlama daha çok enerji ithalatçısı olan ülkeler topluluğu için anlamlıdır. ABD’nin kabul ettiği Ulusal Enerji Stratejisinde ise enerji güvenliği için aşağıdaki ifadeler üzerinde durulmuştur; 1). Global enerji politikaları, global ekonomik büyümeyi güvence altına alacak biçimde tasarlanmalıdır, 2). Dış politika ve ekonominin birinci öncelikleri arasında enerji güvenliği konusu olmalıdır, 3). Enerji rezervleri ve başta boru hatları, güzergahlar olmak üzere bütün taşıma hatları güvenlik altına alınmalıdır, 4). Enerji kaynakları devletler bazında çeşitlendirilmeli ve bağımlılık dengesi korunmalıdır. (Uğurlu, 2009)

ABD’de Enerji Stratejisindeki bu yaklaşımları incelediğimiz zaman enerji güvenliği kavramı ile ilgili bu tanımlar Avrupa Birliği’nin ireli sürdüğü tanımına göre daha genel geçer olmakla beraber bu ifadelerde de enerji güvenliği kavramı enerji ithalatçısı olan ülkelerin çıkarları açısından ağırlıklı olarak bakılmaktadır Genel bir değerlendirme yapacak olursak enerji güvenliği kavramı enerji ihracatçısı ve enerji ithalatçısı olan devletler açısından farklı anlamlarının olduğunu görmekteyiz. Enerji rezervlerine sahip olan ve üreten ülkeler, ekonomik gelişmelerini sağlamak amacıyla talep çeşitliliği ararken, daha çok enerji tüketicisi konumunda olan ithalatçı ülkeler ise arz çeşitliliği peşine düşmektedirler. Uygulanan bu enerji politikaları sayesinde devletler, enerji güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Başvirebilecek herhangi bir siyasi ve ekonomik kriz dönemlerinde, daha çok ithalatçı devletler enerji yokluğuyla karşılaşmamakta; ihracat yapan devletler ise tek bir tüketiciye bağlı kalmayarak enerjiden gelir elde etmeye devam edebilmektedirler. Enerji ithalatçısı olan devletler bakımından enerji arz güvenliğini sağlamanın en iyi yolu ithalat yapabileceği enerji kaynaklarının ve bölgelerinin çeşitliliğini sağlamaktan geçmektedir. Bu devletlerin enerji

stratejilerinin merkezinde enerji arzının çeşitliliğinin sağlanması yer almaktadır. Enerji arz güvenliğinin sağlanmasında iki temel faktör yer almaktadır. Bunlardan birincisi kullanılan enerji rezervlerinin çeşitlendirilmesi, diğeri de söz konusu enerji rezervlerinin sağlandığı bölgelerin çeşitlendirilmesidir. (Uğurlu, 2009)

Azerbaycan'ın Enerji Stratejisi

Küresel açıdan enerjiye olan ihtiyacın her geçen gün arttığı ve bu ihtiyacı karşılayacak enerji kaynaklarının tükenmekte olduğu bir dönemde eski Sovyet topraklarındaki enerji kaynaklarının önemi daha çok artmaktadır. Mevcut uluslararası sistemde enerji arz güvenliği açısından, kaynakları tükenmekte olan ve mevcut kaynaklarının işlenmesi fazla maliyetli olan Kuzey Denizi ve istikrarsız bir bölge olarak tarihe geçen Orta Doğu Bölgesi'ne olan bağımlılıktan kurtulmak için Hazar Denizi enerji kaynaklarının stratejik önemi yükselmektedir. Jeostratejik öneme sahip olan Azerbaycan'ın bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek için sahip olduğu en önemli aktörlerden biri olan enerji rezervlerinin dünya piyasasına ulaştırılması bölgesel güçlerin yanı sıra küresel güçleri de karşı karşıya getirmiştir. SSCB'nin çöküşünden sonra Hazar Havzası, “Yeni Büyük Oyun”a sahne olurken “Hazar'ın mantar tıpası” (1990'larda ABD'nin dış politika uzmanı Brezezinski'nin ‘Büyük Satranç Tahtası’ kitabında kullandığı ifade) olarak kabul edilen Azerbaycan, sahip olduğu doğal kaynaklarının yanı sıra Orta Asya ve Hazar'ın enerji rezervlerinin Batı'ya transferi açısından da stratejik öneme sahiptir. Azerbaycan'ın coğrafi olarak kapalı bir bölge olması ve açık denizlere doğrudan çıkışının olmaması, bu ülkenin ham petrolünün tankerlere yüklenebilmesi için en iyi ihtimalle en az bir ülkenin sınırını aşması, büyük olasılıkla da en az iki ülkenin sınırını aşması gerekmektedir. Azerbaycan'ın sınırdaş ülkeleri arasında Rusya, İran ve Ermenistan gibi dostane ilişkilerinin olmadığı devletlerin olması da göz önünde bulundurulması gereken önemli unsurlardan biridir. Bölgede enerji boru hatlarının sadece ekonomik bir sorun değil, hem de doğal olarak jeopolitik boyutu olan bir sorundur. Bu çetrefilli süreçte stratejik bir seçim yapmak zorunda kalan Azerbaycan Batı ile işbirliğine yönelirken, Avrupa ve ABD ile yaklaşırken denge unsurunu korumak amacıyla Rusya ve İran başta olmak üzere komşularını tamamen karşısına almamaya da dikkat etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası Azerbaycan, Hazar Havzası'ndaki çıkar çatışmaları açısından jeopolitik kilit ülke olarak dünya güç merkezlerinin dikkatlerini üzerine çekmiştir. Uluslararası sistemde yeniden eski gücüne kavuşmak isteyen Rusya Federasyonu'yla Batı arasındaki çıkar çatışmasının merkez üssü haline gelen Azerbaycan, Hazar bölgesinin bağımsızlığını yeni kazanan diğer cumhuriyetlerden farklı olarak Rusya'ya olan bağımlılığını sona erdirmeyi tercih etmiş ve bu doğrultuda strateji izlemiştir. Hazar'ın açık denizlere çıkışının olmamasının yarattığı handikaptan, bu denizin Batı'sında yer alması nedeni ile jeopolitik açıdan daha az etkilenen Azerbaycan, bölgedeki enerji kaynaklarının transferi için SSCB döneminde oluşturulan merkezi sistemin dışına çıkarak enerji transferinde Rusya'ya bağımlı kalmama politikasını benimsemiştir. Rusya Federasyonu'nun Hazar bölgesinin enerji kaynaklarının transferinde sahip olduğu tekelin ortadan kalkmasını sağlayan Azerbaycan, sadece kendi enerji rezervleri açısından değil, bölge ülkelerinin sahip olduğu rezervlerin transferi açısından da alternatif ve güvenilir bir taşıma güzergahlarının açılmasını sağlamıştır. Bu süreçte, Batı'nın Hazar bölgesine ve özellikle Azerbaycan'a olan ilgisi Azerbaycan'ın stratejik konumunu güçlendirmiştir.

Böylelikle, enerji faktörünün dış politik hedefler doğrultusunda kullanılması stratejisi, ülkenin Dağlık Karabağ sorunu yüzünden en sıkıntılı günlerini yaşadığı ve bağımsızlığının korunması açısından ciddi tehditlerin yaşandığı 1990'lı yılların başında geliştirilmiştir. Soğuk Savaş döneminde kapalı bir sistem içerisinde olan Azerbaycan, bağımsızlık kazandıktan sonra uluslararası sisteme entegre olunmak, kendine yer edinmek için jeopolitik ve jeoekonomik önemini kullanmaya yönelmiştir. Azerbaycan esasen Rusya'nın baskılarına karşı Batı'nın desteğini arkasına alarak sorunlarını çözme stratejisi izlemiştir. Batı'ya olan yönelimin stratejik, politik, ekonomik ve sosyolojik boyutları bulunmaktadır. Batı'yla yakınlaşma stratejisini tercih eden Azerbaycan, enerji kaynaklarını da Batı ile ilişkilerinde bir stratejik aktör olarak kullanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını tekrar kazanan Azerbaycan'ın iç ve dış politikasını belirleyen temel unsurlar Karabağ sorunu ve enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması olmuştur. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı rapora göre, ülkenin stratejik güvenliğini ve dış politikasını şekillendiren esas jeopolitik faktörleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- 1.Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu,
- 2.Azerbaycan'ın enerji kaynakları,
- 3.Batı ile yakın ilişkilerin kurulması ve Avro-Atlantik yapıya entegre olmaya yönelik istek.

Azerbaycan'ın, Batı ile stratejik yakınlaşmasında ve entegre olmaya yönelik isteklerinde bağımsızlık kazandıktan sonra karşı karşıya kaldığı önemli sorunlar etkili olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında siyasi ve ekonomik istikrarsızlık dönemini yaşayan Azerbaycan, benzeri sorunlarla mücadele etmek zorunda kalan Rusya Federasyonu'nun küresel ve bölgesel güc kaybına uğramasının etkisi ile ülkenin ihtiyacı olan siyasi ve ekonomik desteği ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler ile işbirliği yaparak sağlamaya yönelmiştir. Sovyet döneminde mevcut olan totaliter baskıcı rejimin toplumda oluşturduğu demokrasi ve özgürlük özlemi de, Azerbaycan toplumunda demokrasi ve insan haklarının simgesi olarak bilinen Batı'ya entegre olma politikasına toplumsal-psikolojik destek olmasını sağlamıştır. Azerbaycan'ın bağımsızlığını tekrar kazanması sonrasında uluslararası topluma açılarak stratejik enerji kaynaklarını bağımsız olarak geliştirmeye ve enerji ihracatından sağlanacak gelirlerle ülkenin siyasi ve ekonomik güvenliğini güçlendirerek istikrara kavuşturmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda Azerbaycan yürüdüğü dış politikada Rusya'nın bölgeye yönelik olumsuz etkilerini Batı'lı güçlerin desteği ile dengelemek stratejisi önemli yere sahip olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası Batı'nın Azerbaycan'a yönelik ilgisinde ise Rusya ve İran faktörü etkili olmuştur. Rusya'nın, Avrasya'dan Avrupa'ya enerji güzergahlarının tekellini elinde bulundurmasını istemeyen Batı devletleri bölgeye yönelik stratejisini bu doğrultuda geliştirmiştir. Rusya Federasyonu'nun Hazar Havzası ve Orta Asya enerji kaynakları üzerinde SSCB döneminden mevcut olan kontrolünün ortadan kalkmasını isteyen Batı devletleri bu amaçla Hazar'da enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerin Rusya karşısında güçlendirilmesi için siyasi ve ekonomik destek sunmuştur. Batı'nın Hazar ve Orta Asya'ya yönelik jeopolitik esaslı bu stratejisi açısından Kafkaslar, özellikle de Azerbaycan, hem ABD, hem de AB açısından mihenk taşı durumundadır. (TELLİ, 2015)

Azerbaycan Cumhuriyeti sahip olduğu stratejik doğal enerji kaynaklarını bağımsızlığının güçlendirilmesi, güvenliğinin artırılması ve dış politik hedeflerine ulaşmak için etkili bir şekilde kullanmaktadır. Mevcut uluslararası sistemde enerji kaynakları küresel

jeopolitik duruma etki eden temel faktörlerden biri haline gelmiştir. Dünyanın siyasi ve ekonomik güç merkezleri (ABD, Avrupa Birliği ülkeleri, Çin, Japonya vb.) enerji kaynaklarına serbestçe erişebilmek ve kendi enerji güvenliklerini sağlamak amacıyla güvenilir, alternatif (bir ülkeye bağımlı kalmama) ihraç hatlarını geliştirme ve kontrol altına alma girişimlerine başladılar. Böyle bir ortamda Azerbaycan gibi zengin doğal kaynaklara sahip olan ve bağımsızlığını yeni kazanmış bir ülkenin temel stratejik hedeflerinden biri olarak dünya güç merkezlerinin bu isteklerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak enerji kaynaklarını uygun şekilde dünya piyasasına ulaştırılması olmuştur. (VƏLİYEV, 2014)

Azerbaycan uyguladığı bu enerji stratejisini gerçekleştirebilmesi için gelişmiş dünya ülkelerine, özellikle Batı'ya yaklaşma stratejisini seçmiştir. Uluslararası sistemin temel güç merkezleri konumunda olan devletleri - ABD, Avrupa Birliği ülkeleri doğal enerji kaynakları ile zengin olan Hazar Havzası ve Azerbaycan'la ciddi şekilde ilgilenmeye başlamış ve böylece Azerbaycan'ın yeni enerji stratejisi desteklemiştir.

Avrupa Enerji Güvenliği

Özellikle Soğuk Savaş sonrası hem siyasi ve ekonomik potansiyeline göre dünyada önemli güç merkezlerinden biri olan, hem de siyasi, ekonomik ve sosyal bütünleşme modeline dönüşmüş Avrupa Birliği'nin izlediği temel stratejiler arasında dünya ülkeleri ile ikili ve çok taraflı ilişkilerin kurulması gelmektedir. Nitekim bu bağlamda Kuzey-Güney ve Doğu-Batı jeostratejik hatlarının kavşağında bulunan Güney Kafkasya devletleri, özellikle doğal enerji kaynakları, coğrafi açıdan jeopolitik kilit konuma sahip olan Azerbaycan ile işbirliği özel bir önem teşkil etmektedir. Taraflar arasındaki bu işbirliği Avrupa ülkelerine doğal enerji kaynaklarının alternatif yollarla nakli ve onların enerji güvenliğinin sağlanması, Avrupa ile Asya ülkeleri arasında malların aşağı fiyatla ve güvenilir şekilde taşınması için Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridorunun oluşturulması, modern teknolojilerin yeni bağımsızlık kazanmış devletlerde uygulanması, demokratik değerlerin bu ülkelerde yaygınlaşması bağlamında Avrupa Birliği'nin stratejik çıkarlarına uygun gelmektedir. (BABAN, 2010)

Soğuk Savaş'ın bitmesi SSCB'nin dağılmasından sonra Avrupa Birliği yeni bağımsızlığını kazanan devletlerle diplomatik ve siyasi ilişkiler kurmak, bu ülkelerde demokratik sistemin kurulması için gereken reformların uygulanmasına ve piyasa ekonomisine geçişi sağlamak amacıyla gereken altyapıların oluşturulmasına yardım etmek, uluslararası ticaret, ulaştırma, gümrük alanlarında işbirliğini genişletmek için 1991 yılında "BDT ülkelerine teknik yardım" (TACIS) programı hazırlayarak uygulamaya başlamıştır. Bu süre içerisinde Avrupa Birliği Azerbaycan'la ilişkilerini TACIS programı çerçevesinde "Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru" (TRACECA), "Avrupa'ya Petrol ve Doğal Gazın Nakledilmesi ile İlgili Devletlerarası Program" (INOGATE), "İnsani Yardım" (ECHO) ve diğer programlar çerçevesinde gerçekleştirmiş ve ülkenin ekonomisinin kalkınması için büyük katkı sağlamıştır. (<http://www.mfa.gov.az>)

Azerbaycan- Avrupa Birliği ilişkilerini incelediğimiz zaman enerji faktörünün çok önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Öyle ki, Azerbaycan-Avrupa Birliği arasında Faaliyet Planı oluşturulurken işbirliğinin en önemli stratejik hedeflerinden biri olarak enerji ve ulaşım alanında bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesi gösterilmişti. Avrupa Birliği ile Azerbaycan arasında 2006 yılında Enerji Alanında Stratejik Ortaklığa Dair Anlaşma Memorandumu imzalanarak enerji alanında ilişkilerin geliştirilmesine dair ilk addımı atmış oldular. Taraflar arasında imzalanan Memorandum enerji alanında işbirliğinin geliştirilmesi

için bir kaç hedefler belirlenmiştir. Bu hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür; (AYDIN, 2014)

- Enerji alanında mevcut olan Azerbaycan yasalarının AB müktesebatı ile uyumlaştırılması için program oluşturmak.
- Azerbaycan ve Hazar havzasından AB'ye enerji kaynaklarının ihracatı ve taşıma güzergâhlarının güvenliğini ve emniyetini güçlendirmek.
- Kyoto Protokolü esasında enerji tasarrufu, yenilenebilir enerji ve iklim değişikliği önlemlerini de içeren Azerbaycan'da enerji talep yönetimi politikası oluşturmak.
- Teknoloji alanında işbirliğini geliştirmek ve o alanda uzmanlaşmış kadroların ülkeye getirilmesi için uzman değişim programları oluşturmak.

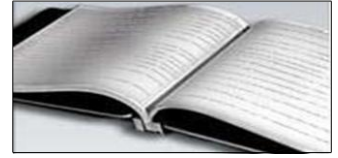
Bu hedefler günümüz itibariyle de Azerbaycan-Avrupa Birliği enerji alanındaki işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmeye devam edilmektedir.

Avrupa'nın Enerji Güvenliğinde Azerbaycan'ın Rolü

Avrupa Birliği, Kuzey Amerika (NAFTA) ve Doğu Asya (ASEAN) ile birlikte dünyanın en büyük ekonomik merkezleri arasında yer almaktadır. Yaklaşık 72 trilyon dolar olan dünya gayri safi hasılasının %24'ünü, yani 17 trilyon dolarını sadece AB üretmektedir ve bu veri onu listenin ilk sırasına yerleştirmektedir (Bu istatistik İngilterenin AB üyesi olduğu dönemleri kapsamaktadır). Bu istatistiği esas aldığımız takdirde AB dünyanın en büyük ekonomisi olma özelliğine sahiptir. Avrupa Birliği'nin ekonomik sisteminin ve dolayısıyla küresel ekonomik sistemin istikrarlı bir şekilde çalışabilmesi için ekonominin temel girdisi olan enerjiye AB'nin ve küresel piyasaların güvenli bir şekilde ulaşması büyük önem arz etmektedir. Günümüzde AB, ekonomisi için gerekli olan enerjinin %40'ını petrol, %25'ini doğal gaz, %17'sini kömür, %12'sini nükleer güç, %4'ünü hidroelektrik santralleri ve %2'sini de diğer kaynaklardan temin etmektedir. (CERRAH,2015) AB bu enerji kaynaklarına sahip olmaması ve bu konuda dışa bağımlı kalması, bu kaynakları uluslararası piyasalardan temin etmek zorunda kalmaktadır. AB'nin enerji güvenliğini olumsuz etkileyen en önemli faktör, enerji bağımsızlığına sahip olmaması ve bu konuda dış kaynaklara bağımlı kalmasıdır. Bu husus AB ekonomisinin kırılgan yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Bu koşullar dikkate alındığında AB'nin enerji kaynaklarına "kesintisiz" ve "serbest piyasa koşulları"nda ulaşması büyük önem arz etmektedir. Bu durum enerji güvenliği konusunu AB gündeminin üst sıralarına taşımıştır.

Tarihsel bir inceleme yaptığımız zaman enerji güvenliği konusunun AB için yeni olmadığını görmekteyiz. Bu konu AB (o zaman Avrupa Topluluğu) için ilk defa 1970 yıllarında yaşanan petrol krizleri ile ortaya çıkmıştır. Enerji güvenliğini Avrupa Birliği açısından değerlendirdiğimiz zaman, enerjinin Avrupa pazarlarına ve uluslararası pazarlara serbestçe ve kesintisiz olarak, gerekli miktarlarda, güvenilir ve çeşitli tedarikçilerden ve uygun fiyatlarla ulaştırılmasıdır. Bunun yanı sıra temiz enerji kaynaklarına erişim, enerji kullanımında yüksek verimliliğin sağlanması, enerji kullanımında kaynak çeşitlendirmesine gidilmesi, yerli enerji üretim imkanlarının araştırılması ve bütün bunlarla bağlantılı olarak çevrenin korunması enerji güvenliği açısından AB için büyük stratejik önem arz etmektedir.

Günümüzde AB'nin dünyanın en büyük enerji ithalatçısı konumunda bulunmaktadır. Mevcut istatistik verilere göre AB'nin enerjide dış kaynaklara bağımlılık oranı %55 seviyelerinde bulunmaktadır. AB tükettiği petrolün %84'ünü ve doğal gazın ise %64'ünü ithal etmektedir. AB bu enerji kaynaklarına olan ihtiyacını Kuzey Afrika, Orta Doğu, Hazar Havzası, Rusya ve Kuzey Denizi'nden sağlamaktadır. AB ithal ettiği enerji kaynaklarını

petrol ve doğal gaz boru hatları ile ve deniz aşırı ülkelerden ise tankerlerle kıtasına taşımaktadır. Enerji arz güvenliğinin sağlanması bakımından hem bu enerji rezervlerinin ve hem de enerji aktarım güzergahlarının güvenliği ve istikrarı büyük önem arz etmektedir.

AB'nin petrol ve doğal gaza olan ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir kaynak ülke Kuzey Denizi vasıtasıyla Norveç'tir. AB ithal ettiği doğal gazın %28.2'sini ve petrolün de yaklaşık %15'ini Norveç'ten almaktadır. Avrupa kıta sisteminin bir parçası olan fakat birlik üyesi olmayan Norveç'ten petrol ve doğal gaz ithalına ilişkin herhangi bir sorun yaşanmamakla birlikte, Kuzey Denizi enerji kaynaklarının 2030'lu yıllarda tükenmeye başlayacağı ile ilgili uzmanların ireli sürdüğü tahminlerin olması, AB üyesi ülkelerin alternatif enerji kaynaklarına olan ilgisini daha da artırmaktadır. (CERRAH,2015)

AB enerji ihtiyaçlarını karşılamak için Hazar Havzası'na da yönelmiştir. Hazar Havzası'nda AB'nin enerji ihtiyaçlarının karşılanmasında ve enerji güvenliğinin sağlanmasında en önemli stratejik konuma sahip olan ülkelerden biride Azerbaycan'dır. Azerbaycan'ın AB için, Hazar'da petrol ve doğal gaz kaynaklarının üretimi ve Avrupa'ya taşınması konusunda jeopolitik bir öneme sahip olan kilit bir devlet olduğunu söylemek olur. Uzun yıllardır Azerbaycan AB'nin enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli role sahiptir ve bunun temeli, 20 Eylül 1994 yılında imzalanan "Asrın Anlaşması" ile atılmıştır. Böylelikle, Azerbaycan imzaladığı uluslararası petrol ve doğalgaz anlaşmaları kapsamında ürettiği petrol ve doğal gazı BTC petrol boru hattı ve BTE doğal gaz boru hattıyla Avrupa'ya ulaştırmaya başlayarak, Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli bir stratejik rolü üstlenmiş oldu.

AB-Azerbaycan ilişkilerini incelediğimiz zaman karşılıklı işbirliğinin en önemli boyutunun enerji olduğunu görmekteyiz. Nitekim AB'nin Azerbaycan ile imzalamış olduğu bütün belgelerde ve Azerbaycan'ın iştirak ettiği bütün programlarda enerji konusu ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Diğer taraftan 2006-2007 yılları arasında Azerbaycan Avrupa'nın enerji güvenliğine ilişkin üç önemli etkinliğe katılmış ve dördüncüsü ise Azerbaycan tarafından organize edilerek 2008 yılının Kasım ayında Bakü'de baş tutmuştur. Gerçekleşen bu etkinlikler sonucunda Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanması amacıyla ileri sürülen "Güney Koridoru" enerji projesine Azerbaycan'ın da katılımı öngörülmüştür. (ŞAHBAZOV, 2015)

28 Mayıs 2014 tarihinde AB'nin yayınladığı Avrupa'nın Enerji Güvenliği Stratejisi adlı belgede özellikle mevcut tedarikçilerle ilişkilerin geliştirilmesi ve yeni kaynakların bulunması hedefleri belirtilmiştir. Bu bağlamda "Güney Koridoru" enerji projesi çerçevesinde TANAP doğal gaz boru hattının hayata geçirilmesi Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanması açısından önemli bir faktördür. (AYDIN, 2014) Nitekim TANAP projesi, AB enerji güvenliğinin sağlanması bakımından önemli gelişmelerden biridir. 2011 yılında Azerbaycan ve Türkiye petrol şirketleri, Star Rafinesi'nin temel atma töreninde TANAP projesinin gerçekleştirilmesi için ilk girişimde bulundular. Projenin temel atma töreni ise 17 Mart 2015 tarihinde Kars'ta gerçekleştirildi. TANAP doğal gaz boru hattı vasıtasıyla Şahdeniz-2 hattından çıkarılan doğal gazın Gürcistan'dan geçerek Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması hedeflenmiştir. 2018 yılında sona ermesi düşünülen boru hattından ilk doğal gaz akışının 2020 yılında 16 milyar m³ olarak gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Aynı zamanda 2023 yılında 23 milyar m³ ve 2026 yılında 31 milyar m³ doğal gaz akışının gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. TANAP projesinin gerçekleşmesiyle Azerbaycan'ın Avrupa'nın enerji güvenliği açısından rolü daha da artmış olacaktır.

29 Şubat 2016 yılında Bakü’de “Güney Koridoru” Danışma Konseyi’nin ikinci toplantısı gerçekleşmiştir. Bu toplantı sürecinde Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev, Avrupa Komisyonu enerji birliği başkanı Maros Şevçoviçi kabul etti. Görüşmede Azerbaycan ile AB arasında işbirliğinin gelişmesinden memnuniyetliğini ifade eden İlham Aliyev, aynı zamanda geçen yıl temeli atılan TANAP projesinin Güney Gaz Koridoru enerji lahiyesinin gerçekleştirilmesinde önemli yere sahip olduğunu belirtmiştir. (<http://www.anspress.com>)

SONUÇ

Genel bir değerlendirme yapacak olursak Azerbaycan-AB ilişkilerinde önemli bir faktör olarak enerjinin etkileyici olduğunu görmekteyiz. Zira bağımsızlık sonrası Azerbaycan dış politikası üzerinde etkili olan en önemli faktörlerden biride ekonomik boyuttur. Bu bağlamda Azerbaycan, bağımsızlığını korumak, güvenlik tehditlerini bertaraf etmek ve ülke ekonomisinin kalkınmasını sağlamak için enerji sektörünü etkili bir biçimde kullanmaya çalışmaktadır.

Avrupa Birliği’nin uyguladığı dış politika stratejisinde de enerji faktörünün önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Böyle ki, AB’nin enerji alanında dışa bağımlı olması dış politikada enerji güvenliği konusunu daha çok önemli hale getirmektedir. Güvenilir enerji kaynaklarına ve güzergahlarına olan ihtiyaç AB için Hazar Havzası’nın ve Azerbaycan’ın jeostratejik önemini yükseltmektedir. AB’nin bölgeye ve özellikle de Azerbaycan’a yönelik stratejisinde enerji konusu temel gündem konusu olarak kalmaktadır.

Sonuç olarak genel bir değerlendirme yapacak olursak Azerbaycan’ın AB’nin ve bölge ülkelerinin enerji güvenliği sistemindeki stratejik rolü her geçen gün artmaktadır. Güney Gaz Koridoru’nun gerçekleştirilmesi ve Azerbaycan’ın önümüzdeki dönemlerde Türkmenistan ve İran doğal gazının Avrupa’ya ulaştırılmasında tranzit ülke rolünü üstlenmesi durumunda olması, bu ülkenin Avrupa enerji güvenliğinin sağlanmasındaki jeostratejik kilit ülke konumu bir daha kanıtlamıştır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Ü. (2014). Avrupa Birliği’nin Enerji Politikaları: Bakü Petrollerinin Lojistik Boyutu, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt.10, Sayı.40, ss. 45-52.
- Baban, İ. (2010). Azerbaycanın Avratalantik Enerji Tehlikəsizliyində Yeri və Rolü. Azerbaycan Geosiyasi Dayaq Nöqtəsi, Yoxsa Geostrateji Oyunçudur?, *Strateji Araştırmalar Mərkəzi, Azerbaijan Focus Jurnalı*, Oktyabr-Dekabr, ss. 143-156.
- Cerrah, U. (2015). Enerji Güvenliği ve Avrupa Birliği, **Enerji Diplomasisi** (Ed) H.Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım, İstanbul: Beta Yayınevi, ss. 150-171.
- Ediger, V. Ş. (2007). Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki, *Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu*, Ankara: Sarem Yayınları.
- Vəliyeva, T. (2014). Avropa İttifaqı və Azərbaycan əməkdaşlığının inkişaf dinamikası, *Strateji Araştırmalar Mərkəzi*, Sayı 2(9), ss. 131-145.
- Pamir, N. (2007). Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye, **6. Enerji Sempozyumu-Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye Gerçeği**, Ankara, ss. 25-37.
- Uğurlu, Ö. (2009). *Çevresel Güvenlik ve Türkiye’de Enerji Politikaları*, İstanbul: Örgün Yayınevi.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 61 Mayıs - Haziran 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Simonov, K. (2006). *Energetiçeskaya Sverhderjava*, Moskova: Algoritm.

Sevim, C. (2009). Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği Ve Paradigma Değişimleri, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 13, ss. 93-105.

Telli, A. (2015). Azerbaycan Enerji Diplomasisi, *Enerji Diplomasisi* (Ed) Çomak, H., Sancaktar, C., Yıldırım, Z., İstanbul: Beta Yayınevi.

Şahbazov, R. (2015). *Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya Genişleme ve Komşuluk Politikası Ekseninde*, Ankara: EkoAvrasya Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.anspress.com/siyaset/29-02-2016/avropali-resmiler-bakida-toplanir> (Erişim tarihi: 18.12.2016).

<http://www.mfa.gov.az/content/566> (Erişim tarihi: 23.01.2017).